

ks. Dariusz Lipiec, Siedlce

PODMIOT I TEREN FORMACJI KATOLIKÓW ŚWIECKICH DO APOSTOLSTWA

Skuteczność wszelkiego wychowania zależy w dużej mierze od odpowiednio dobranych i przygotowanych wychowawców. Prawidłowość ta znajduje również potwierdzenie w przypadku apostołskiej formacji laikatu. Jednakże, w porównaniu z wychowaniem w ogólności, opiera się ona na przesłankach i środkach nadprzyrodzonych.¹

1. Trynitarny charakter apostołskiej formacji laikatu

Pierwszym w kolejności ontologicznej i najważniejszym wychowawcą i formatorem ludzi świeckich jest Bóg. On jest źródłem ojcostwa i macierzyństwa, z którymi nierozzerwalnie związane jest wychowanie człowieka. Formacja apostołska, będąca integralną częścią wychowania chrześcijańskiego, w Bogu ma swój początek i korzenie. Wychowawcza funkcja Boga Ojca kontynuowana jest przez całe życie chrześcijanina. Bóg kocha swoje dzieci nieustannie i nieustannie otacza je swoją opieką. Jednym z elementów tej opieki i aspektów Bożej miłości jest formowanie chrześcijan, w tym również do apostołstwa. Formacja ma więc w Bogu nie tylko źródło, lecz również z Niego czerpie siłę i natchnienie (ChL 61).

Wychowawcze dzieło Boga Ojca objawia się i dopełnia w Osobie Jezusa Chrystusa. Dzięki nieustannej Jego działalności nauczycielskiej formowane jest wnętrze każdego człowieka (ChL 61). Ojciec posłał swojego Syna, aby dokonał na ziemi zapoczątkowania procesu wychowawczego. Syn Boży, który posłany przez Ojca za sprawą Ducha Świętego, przyjął ciało i stając się człowiekiem, udał się do ludzi stanowiących wybraną przez Boga społeczność. Przebywając we wspólnocie narodu wybranego, Chrystus nauczał jego członków i formował od wewnątrz wspólnotę Ludu Bożego Nowego Przymierza. Wspólnocie tej pozostał nakaz misyjny, którego częścią jest obowiązek formacji w duchu Jego Ewangelii (por. EA 60).

Jezus Chrystus jest także treścią formacji. Nazywany jest On Dobrą Nowiną, ponieważ będąc objawieniem miłości Ojca poprzez swoje życie i nauczanie, mękę, śmierć i zmartwychwstanie uzyskał dla ludzi odpuszczenie grzechów i pojednanie z Bogiem. Przez to upodobił On ludzi do Ojca, gdy swoją miłością uformował każdego człowieka na wzór Boży. Także głoszone przez Niego orędzie zbawienia pozostało wśród ludzi, wpisując się głęboko w ich serca i w relacje

¹ E. Weron, *Duchowość i formacja ludzi świeckich*, AK 82:1990, z. 3, s. 425-426.

między nimi. Jego treść i wewnętrzna moc posiadają zdolności formacyjne (por. EA 60).

Również Duch Święty, będący uosobieniem miłości Bożej, bierze czynny udział w procesie apostołskiej formacji laikatu. Jego dynamiczna obecność służy spotkaniu człowieka z Dobrą Nowiną, rozeznaniu wartości otaczających chrześcijan oraz udziela im darów i charyzmatów. Uświęcająca działalność Ducha Świętego wpływa na ludzi tak, że stają się oni zdolni do przyjęcia Ewangelii. Nakłania także ludzi do udzielania objawiającemu się Bogu pozytywnej odpowiedzi, a następnie do podjęcia procesu formowania siebie i przyjęcia wyrzeczeń z nim związanych, jak również wymagań, do których prowadzi i zobowiązuje. Duch Święty pomaga chrześcijanom w rozpoznawaniu charyzmatów oraz w ocenianiu treści docierających do nich ze świata i konfrontowaniu ich z prawdą objawioną. Pomaga także w umiejętnym zastosowaniu ewangelicznych treści w działalności formacyjnej. Duch Święty jest dawcą szczególnych darów i charyzmatów. W procesie formacji pomaga świeckim odkryć je i dostrzec ich rolę w chrześcijańskim życiu. Jego pomoc jest niezbędna także w ich rozwijaniu i umiejętnym wykorzystywaniu w działalności apostołskiej (por. EA 61).

Rozpoczęte przez Jezusa Chrystusa dzieło formacji chrześcijan w Duchu Świętym, kontynuowane jest przez Kościół.² Kościół jako Matka wierzących został wezwany, aby prowadzić dzieło formacji zarówno w całości, jako wspólnota Ludu Bożego, jak również w rozmaitych dziedzinach i przejawach swojego życia. W ten sposób Kościół jest podmiotem, jak i miejscem formacji katolików świeckich. Formacja dokonuje się we wzajemnej komunii wszystkich stanów Kościoła i we współpracy wszystkich jego członków: duchowieństwa, zakonników i samych świeckich (ChL 61). Wszyscy oni bowiem otrzymali od Ducha Świętego dar płodności. W różnorodności powołań i charyzmatów mają oni za zadanie aktywnie z Nim współpracować w dziele wychowania laikatu do dojrzałości chrześcijańskiej i apostołskiej.³

2. Duchowieństwo jako podmiot apostołskiej formacji laikatu

W Kościele główny ciężar formacji ludzi świeckich do apostołstwa spoczywa na duchowieństwie, które przede wszystkim jest odpowiedzialne za ich prowadzenie, podobnie jak odpowiedzialne jest za prowadzenie całej wspólnoty wierzących do zbawienia i kierowanie nią. Na szczyble Kościoła powszechnego odpowiedzialność ta spoczywa na papieżu, który nazywany jest pierwszym wychowawcą katolików świeckich (ChL 61). Na papieżu spoczywa obowiązek utwierdzenia w wierze wszystkich członków Kościoła. Posiada on najwyższą władzę konieczną do prowadzenia, kierowania i koordynowania wychowania apostołskiego. Przedmiotem jego działalności jest przede wszystkim nauczanie podstawowych treści i zasad powołania i misji chrześcijańskiej i kościelnej (por. CT 16).

² Jan Paweł II, Przemówienie „Ku wspólnemu budowaniu Kościoła” (Rzym 22. 04. 1994), OsRomPol 15:1994 nr 8, s. 21-23.

³ Tenże, Przemówienie „Prezbiter wobec społeczności świeckich” (Rzym 29. 07. 1993), OsRomPol 14:1993 nr 11, s. 43-44.

Wierni świeccy powinni w tym względzie okazać papieżowi posłuszeństwo, bez względu na to, czy nauczanie to prowadzi on osobiście, czy też za pośrednictwem dykasterii Stolicy Apostolskiej.⁴

Kościół powszechny uobecnia się w różnych miejscach poprzez Kościoły partykularne. Na szczęblu tym troska i osobista odpowiedzialność za formację świeckich spoczywa na biskupie diecezjalnym. Jako ojciec i pasterz diecezji musi on poświęcać im swe zainteresowanie, troskę i czas. Jego obowiązkiem jest również zapewnienie ludzkich kadr oraz środków do prowadzenia tej formacji.

Do zadań biskupów należy troska o głoszenie Słowa Bożego. Sprawują ją oni osobiście, jak również poprzez współpracujących kapłanów i odpowiednio przygotowanych świeckich. Ich zadaniem jest także dbanie o katechezę i jej rozwój tak, aby była ona owocna. Dla nieustannego głoszenia Dobrej Nowiny biskupi powinni pobudzać i podtrzymywać w diecezjach zapał katechetyczny. Powinni być inicjatorami tworzenia odpowiednich struktur działalności katechetycznej, obejmujących i wspomagających właściwie dobranych i przygotowanych ludzi, jak również stosowne pomoce, urzędnienia i konieczne fundusze. Niejako z urzędu, są oni uważani za najwyższych kierowników katechizacji w swoich diecezjach (CT 63).

Biskupi powinni troszczyć się o należyłą formację laikatu poprzez sprawowanie liturgii, a zwłaszcza sakramentów. Posługę uświęcania mogą oni sprawować osobiście oraz poprzez pozostających z nimi w komunii kapłanów. Kapłani ci, jak również niektórzy wybrani świeccy, powinni pod kierunkiem biskupów zostać odpowiednio do tych zadań przygotowani (por. EA 98).

Ważnym elementem formacji laikatu jest budowanie przez biskupów wspólnoty diecezjalnej na wzór rodziny. Rodzina diecezjalna ma stać się wzorem i źródłem nadziei dla wszystkich, którzy ją tworzą. Powinna ona zostać zbudowana na wzajemnej miłości, której przykład płynie od biskupa. Miłość biskupia ma wartość nie tylko inicjującą budowanie wspólnoty, lecz także jej funkcjonowanie. Dlatego troszcząc się o formację świeckich, biskupi powinni interesować się ich życiem moralnym, problemami osobistymi i społecznymi. Biskupi mają być bowiem dla diecezjan ostoją w trudnościach i cierpieniu. Ich zadaniem jest też pomagać świeckim w postrzeganiu życia w świetle Ewangelii (por. FC 73). W razie konieczności biskupi muszą także udzielić ojcowskiego napomnienia.

Biskupi powinni pamiętać, że najlepszym środkiem formacyjnym jest przykład własnego życia. Swoją miłość pasterską muszą nieustannie pogłębiać i odnawiać poprzez rozwijanie życia duchowego i podnoszenie kultury teologicznej. Ważnym elementem duchowości pasterskiej jest pozostawanie w jedności z Biskupem Rzymu i kolegium biskupów. Jedność ta jest źródłem tej jedności, na której formują oni swoje rodziny diecezjalne (por. EA 63).

W ramach Kościoła partykularnego istotne zadanie bezpośredniej i osobistej formacji katolików świeckich przypada parafii. Jej zadaniem jest wychowywanie swoich członków „w słuchaniu Słowa, w liturgicznym i osobistym dialogu z Bogiem, w braterskiej miłości, i przybliżenie im w sposób bardziej bezpośredni

⁴ „Wszystkie jesgo słowa nie tylko wygłaszane, ale także zawarte w dokumentach dykasterii Stolicy Apostolskiej, winny być słuchane przez świeckich w duchu gotowości przyjęcia ich z miłością” - ChL 61.

i konkretny znaczenia kościelnej komunii i misyjnej odpowiedzialności" (ChL 61). Parafia posiada w tej dziedzinie największe możliwości, ponieważ w jej obrębie łatwiej jest nawiązywać kontakty z poszczególnymi świeckimi lub ich grupami.

Podobnie, jak formacyjna funkcja Kościoła partykularnego wyraża się w parafii, tak również w analogiczny sposób zadania formacyjne względem świeckich, spoczywające na biskupach, realizowane są przez prezbiterów. Wychowawcza funkcja prezbiterów realizowana jest głównie na terenie parafii i przez parafię, chociaż wielu z nich działa na polu formatorskim poza strukturami parafialnymi. W świetle nauczania papieskiego można wnioskować, że podstawowym zadaniem prezbiterów na terenie parafii, za który oni - jako ich pasterze - ponoszą główny ciężar odpowiedzialności, jest gromadzenie parafian w rodzinę Bożą, ożywianą braterską miłością oraz prowadzenie jej do Ojca, przez Chrystusa, w Duchu Świętym. Jest to zrozumiałe w świetle specyficznego charakteru formacji parafialnej, która opiera się na bezpośrednich i osobistych kontaktach oraz oddziaływaniach międzyosobowych i międzygrupowych. Wzorem i siłą dla prezbiterów w budowaniu wspólnoty parafialnej powinna być ich więź z własnymi biskupami oraz wspólnotą w ramach diecezjalnych prezbiteriów. Ożywianie i budowanie wspólnoty formującej wymaga od prezbiterów wykorzystania i podporządkowania temu celowi osobistych zdolności i charyzmatów.⁵

Działalność wspólnototwórcza wymaga indywidualnego traktowania poszczególnych członków parafii. Dzięki temu prezbiterzy powinni dostrzegać i rozpoznawać ich dary i możliwości, w celu sprawdzenia i wykorzystania ich w budowaniu parafii jako wspólnoty formującej. Posługa ożywiania i kierowania takimi wspólnotami wymaga od prezbiterów prowadzenia intensywnego życia duchowego bogatego w cechy potrzebne ludziom, którzy przewodzą zespołom i nimi kierują. Prezbiterów powinny cechować następujące przymioty: „wierność, konsekwencja, mądrość, otwartość na wszystkich, życzliwa dobroć, stanowczość i autorytet w sprawach zasadniczych, nieuleganie zbyt subiektywnym poglądom, bezinteresowność, cierpliwość, szacunek dla codziennego trudu, ufność w ukryte działanie łaski, która objawia się w ludziach prostych i ubogich" (PDV 26).

Podobne relacje powinny istnieć pomiędzy prezbiterami a świeckimi poza wspólnotami parafialnymi. Do poszczególnych świeckich i ich grup prezbiterzy powinni odnosić się jak ojcowie, bracia, pasterze i nauczyciele. Ich działalność powinna cechować się autentycznością, a swoje osobiste wysiłki wychowawcze mają oni wspierać środkami łaski Bożej. Ich postawa i duchowość powinny gromadzić wokół nich świeckich gotowych do budowania wspólnoty eklezjalnej opartej na wierze, nadziei i miłości (por. FC 73).

Działalność formacyjna prezbiterów wyrasta także z ich posłannictwa do głoszenia Słowa Bożego. Głosząc świeckim Ewangelię należy wzywać ich do posłuszeństwa wierze. Zadaniem prezbiterów jest także prowadzenie świeckich do coraz głębszego poznania i uczestnictwa w tajemnicach Bożych. W tym aspekcie formowania apostolskiego laikatu prezbiterzy muszą, na wzór Chrystusa, być odpo-

⁵ Jan Paweł II, *Dar i tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996, s. 87

wiedzialnymi i skutecznymi nauczycielami. Oznacza to, że muszą być oni najpierw dobrze przygotowani poprzez poznanie Ewangelii, także pod względem egzegezyjnym i językowym. Jest rzeczą istotną, aby prezbiterzy głosili Ewangelię również postawą, dając świeckim świadectwo autentycznego życia chrześcijańskiego (PDV 26). Prezbiterów powinna więc cechować świadomość konieczności ewangelizacji samych siebie, ponieważ w ten sposób będą mogli zwiększyć skuteczność przekazywania świeckim całej Ewangelii i przeprowadzenia pełnej formacji.⁶ Dla przekazania całego depozytu Słowa Bożego powinni także uczyć świeckich szacunku dla niego oraz otwierania się na wskazania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, który strzeże prawdziwego sensu Objawienia i służy właściwej jego interpretacji (PDV 26).

Formacyjna posługa prezbiterów ogniskuje się w sprawowaniu liturgii, a zwłaszcza Eucharystii. Liturgia, dzięki której świeccy uświęcają się oraz upodabniają do Chrystusa, daje im duchowy wzrost. Dzięki niej, na wzór latorośli, coraz bardziej mogą zrastać się z Chrystusem i karmić się Jego Krwią i Ciałem. Z Niego również mogą oni czerpać siłę i moc do apostołskiej gorliwości. Dzięki Eucharystii mogą oni również gruntowniej przygotować się do wykonywania zadań apostołskich.

Duże znaczenie dla apostołskiej formacji laikatu posiada sakrament pokuty, który jest nierozzerwalnie związany z kierownictwem duchowym. Prezbiterzy dotykając delikatnej materii ludzkich sumień, formują świeckich do otwartego i odważnego głoszenia Chrystusa postawą i słowem (PDV 26).⁷

Zadaniem prezbiterów jest dokładanie wszelkich starań, aby powierzone im wspólnoty świeckich rosły w wierze i świadomości apostołskiej. Będąc duszpasterzami parafialnymi, katechetami, nauczycielami akademickimi, duszpasterzami różnych stopni lub animatorami różnorodnych grup eklezjalnych, nie mogą zaniedbać niczego, co mogłoby przyczynić się do pogłębienia tej świadomości i przygotowania ich do aktywnego i odpowiedzialnego apostołstwa. Prezbiterzy ponoszą główną odpowiedzialność za powierzonych świeckich. Oni również kierują formacją poszczególnych świeckich i ich wspólnot (por. CT 64).

W wielu parafiach, pod kierunkiem prezbiterów, pomocą w dziele formacji służą małe wspólnoty religijne. Dzięki ich zdolności bezpośredniego docierania do poszczególnych osób i grup, odgrywają one doniosłą rolę w kształtowaniu świadomości i odpowiedzialności apostołskiej. Szczególnie cenne są wspólnoty odkrywające bogactwo sakramentu chrztu. Ich działalność służy odkrywaniu i budzeniu odpowiedzialności za wiarę i Kościół. Prowadzona może ona być w formie katechumenatu z zastosowaniem elementów „Rytu chrześcijańskiej inicjacji dorosłych” (ChL 61).⁸

⁶ Tenże, List do kapłanów na Wielki Czwartek (8. 04. 1979), AAS 71:1979 nr 4, s. 400-401.

⁷ Tenże, Przemówienie „Więzi prezbiterów z innymi wiernymi” (Rzym 22. 09. 1993), OsRomPol 15:1994 nr 1, s. 35-36.

⁸ Tenże, Przemówienie „Odkryjmy bogactwa chrztu” (Rzym 28. 03. 1993), OsRomPol 14:1993 nr 5-6, s. 20-21.

3. Udział osób konsekrowanych w apostołskiej formacji laikatu

Do apostołskiego formowania świeckich powołani zostali także zakonnicy i zakonnice. Ich zadania formatorskie zawierają się w pełnionej przez nich misji w świecie. Pierwszoplanowym zadaniem życia konsekrowanego jest uobecnianie w świecie Chrystusa przez osobiste świadectwo. Następnie zadanie swe wypełniają oni poprzez zewnętrzne dzieła, które są przejawem bezgranicznego oddania się Chrystusowi. Swoją misję w świecie pełnią oni poprzez świadectwo życia zgodne z regułą, świadectwo życia we wspólnocie oraz poprzez wypełnianie szczegółowych zadań wynikających z reguły zakonnej (VC 72). Wychowawczą funkcję osób konsekrowanych cechuje uniwersalizm. Ich misja skierowana jest bowiem do wszystkich ludzi na całym świecie i w każdym czasie. Ich zaangażowanie potrzebne jest zaś szczególnie tam, gdzie krzewienie wiary napotyka na problemy i gdzie ludzka kultura znajduje się na niskim poziomie (por. VC 78; EA 9). Praca wychowawcza zakonników i zakonnice realizowana jest zatem w miejscach szczególnie trudnych dla apostołstwa Kościoła (por. VC 81).

Zadanie formowania laikatu osoby konsekrowane wypełniają głównie poprzez świadectwo życia konsekrowanego. Trwając w czystości są przykładem dla kobiet i mężczyzn, aby kontrolując siebie, potrafili osiągnąć równowagę duchową i zmierzać do pełnej dojrzałości psychicznej i uczuciowej. Praktykując ewangeliczne ubóstwo są znakiem sprzeciwu wobec materialistycznej żądzy posiadania. W działalności formacyjnej osoby konsekrowane powinny pomagać też świeckim, zwłaszcza młodym, by stawali się twórcami własnej przyszłości i przyszłości Kościoła. Powinni starać się tak formować przyszłych wychowawców i odpowiedzialnych za życie społeczne, aby popierali formy solidarności i dążyli do likwidacji struktur ucisku. Osoby konsekrowane powinny także przygotowywać młodzież do walki z głodem i jego przyczynami. Ich zadaniem jest również pobudzanie i przygotowywanie do działalności wolontariuszy. W ten sposób mogą one przyczyniać się do działalności organizacji humanitarnych oraz uwrażliwiać świeckich i ich instytucje na potrzebę sprawiedliwego rozdziału pomocy ubogim.

Posłuszeństwo, które zakonnicy i zakonnice rozumieją jako drogę stopniowego zdobywania prawdziwej wolności, jest wsparciem dla świeckich w ich życiu we wspólnocie Kościoła. Jest ono nadprzyrodzonym darem umacniającym laikat oraz znakiem więzi, która rodzi się ze wspólnego wszystkim powołania do zbawienia w Kościele i przez Kościół. Trzeba, aby ludzie konsekrowani dawali wzór świeckim do sprzeciwiania się duchowi niezgody i podziału oraz do dawania świadectwa posłuszeństwa władzy. Ich posłuszeństwo powinno bowiem być znakiem ojcostwa, które pochodzi od Boga (VC 88-92).

Ponadto nauczanie Kościoła wskazuje na niektóre konkretne dziedziny zaangażowania osób konsekrowanych w formację świeckich. Na pierwszym miejscu wymienia ich obecność w świecie edukacji. Osoby konsekrowane mogą prowadzić bardzo owocną działalność oświatowo-wychowawczą, wnosząc ważny wkład w pracę innych wychowawców. Wspólnota wychowawców, której są członkami, powinna stać się miejscem, w którym zachodzi harmonijna synteza tego, co Boże i ludzkie, a program wychowawczy powinien łączyć Ewangelię i kulturę. Osoby konsekrowane powinny dążyć do zjednoczenia wiary i życia. Ich obecność w świecie edukacji pozwoli młodym chrześcijanom wzrastać w człowieczeństwie pod kierunkiem

Ducha Świętego. Zakonnicy i zakonnice zostali też wezwani do tworzenia środowisk wychowawczych opartych na wolności i miłości. Mają przez to ukazywać, tak wychowawcom, jak i wychowankom, że dziedzinę wychowania rozjaśnia wiara w Jezusa Chrystusa, nie podważając wartości ludzkich, lecz potwierdzając je i wywyższając (VC 96-97).

W dziele edukacji ludzie konsekrowani powołani są także w dziedzinie katechezy. Katechizując nie mogą oni ograniczać się jedynie do przekazywania prawd wiary, lecz także uczyć chrześcijańskiego stylu życia. W ten sposób powinni przygotowywać młodzież i dzieci do przyjęcia odpowiedzialności za świat i Kościół w duchu ewangelicznym. Katechizacja prowadzona przez zakonników i zakonnice jest dziełem owocnym. Byli oni i są animatorami aktywności apostołskiej laikatu. Dokonują tego poprzez osobiste zaangażowanie i pomoc, czyli przez przykład własnej postawy, cechującej się oddaniem i poświęceniem (por. CT 65).

Istnieje potrzeba wychowawczego zaangażowania zakonników i zakonnice na polu życia rodzinnego. Będąc świadkami uniwersalnej miłości są oni znakiem ofiarnego poświęcenia w służbie Bogu i ludziom. Ich praca jest ważna, zwłaszcza gdy dotyczy pracy wychowawczej i poradnictwa w przygotowaniu młodych do małżeństwa. Młodych małżonków powinni oni uczyć odpowiedzialnego rodzicielstwa. Mogą służyć im radą i pomocą w rozwiązywaniu problemów małżeńskich i rodzicielskich. Mogą też uczyć rodziny i kandydatów do małżeństwa zasad życia duchowego w tym stanie życia oraz prowadzić ich do wspólnoty z Bogiem. Pracę z rodzinami i dla rodzin powinni oni traktować jako jedno z pierwszorzędných zadań (por. FC 74).

Działalność formacyjną zakonnicy i zakonnice mogą prowadzić owocnie za pomocą środków społecznego przekazu. Mając na uwadze ich moc perswazji, powinni oni starać się kształtować zdrowe nawyki w korzystaniu z mass- mediów poprzez ukazywanie i uczenie rozumienia ukrytych mechanizmów ich działania. Powinni uczyć również oceniania etycznej wartości programów. Wychowanie dotyczy też pracowników środków przekazu. Powinni oni swoją pracę rozumieć jako służbę społeczną, pełnioną w duchu odpowiedzialności za kształtowanie opinii publicznej i obyczajów. Zadaniem osób konsekrowanych jest kształtowanie w nich ducha apostołskiego. Ludzie mass- mediów powinni pamiętać, że u początku i kresu każdego ludzkiego działania stoi Chrystus, którego mają być świadkami. Zakonnicy i zakonnice nie powinni szczędzić sił i środków na zaangażowanie w dziedzinę środków przekazu, tak publicznych, jak i prywatnych. Odgrywają one wielką rolę w świecie współczesnym. Zapobieganie szkodom powstałym przez niewłaściwe ich używanie i przyczynianie się do podnoszenia poziomu programów jest potrzebą obecnej chwili i swoistym znakiem czasu (por. VC 99).

Jest ważną rzeczą, aby wspólnoty życia konsekrowanego pamiętały o prowadzeniu formacji laikatu w porozumieniu z ordynariuszem miejsca. Jest on bowiem właściwym kierownikiem i koordynatorem tej formacji. On także ponosi za nią bezpośrednią odpowiedzialność. Praca zakonników i zakonnice jest przez to włączona w formacyjną działalność całego Kościoła i jest jej częścią (por. EA 94).

4. Świeccy i teren ich formacyjnej działalności

Laikat, jako stan Kościoła, jest podmiotem formacji świeckich do apostołstwa. Świeccy zostali wezwani do wypełnienia misyjnego i apostołskiego powołania, którego elementem jest przygotowywanie innych do tego samego dzieła. Ponadto każdy świecki ma za zadanie przygotowywać i formować siebie samego do apostołstwa poprzez stałą formację. Spośród rzeszy świeckich należy zwrócić uwagę na niektóre środowiska, które w wychowaniu apostołskim odgrywają szczególną i znaczącą rolę.

Pierwszym środowiskiem formacyjnym, przygotowującym świeckich do apostołstwa jest rodzina chrześcijańska. Sakrament małżeństwa nadaje temu zadaniu rodziców znamię powołania. Rodzice otrzymują przezeń obowiązek budowania Kościoła we wspólnocie, którą tworzą, a także poprzez tę wspólnotę. Papież wymaga, aby byli oni świadomi tego posłannictwa i przyjmowali odpowiedzialność za wychowywanie swoich dzieci w celu budowania Kościoła w świecie (por. FC 38).

Doświadczenie Kościoła jako wspólnoty apostołskiej dokonuje się od dzieciństwa przez uczestnictwo w codziennym życiu rodziny. Wspólnota rodzinna potwierdza i pogłębia to doświadczenie swoich członków na gruncie szerszej wspólnoty eklezjalnej i społeczności ludzkiej. Rodzina pomaga swoim członkom, aby stopniowo i coraz aktywniej włączali się w życie tych wspólnot. Stopień świadomości i otwarcia się dzieci na przyjęcie odpowiedzialności za te wspólnoty jest wprost proporcjonalny do poczucia przynależności rodziców do Kościoła jako wspólnoty apostołującej. Z tego względu Kościół wymaga, aby rodzice pogłębiali swoją świadomość apostołską i wychowawczą (ChL 62).

W rodzinie dokonuje się inicjacja chrześcijańska i dlatego rodzina jest pierwszym nauczycielem wiary i apostołstwa. Wychowanie w rodzinie rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie, kiedy dzieci obserwują rodziców dających świadectwo chrześcijańskiego życia wypełniając codzienne obowiązki. Utrwala się ono, kiedy rodzice dbają, aby wyjaśniać dzieciom chrześcijański sens wydarzeń w rodzinie, takich jak: przyjmowanie sakramentów, obchodzenie świąt liturgicznych, narodziny dziecka i żałoba, oraz troszczą się, by ukazywać umiejętność ich przeżywania. Duże znaczenie dla wychowania apostołskiego ma prowadzenie formacji w sposób metodyczny. Często ma on decydujący wpływ, gdy formacja dotyczy najważniejszych problemów codziennego życia chrześcijańskiego dzieci. Formacja prowadzona w sposób metodyczny pozwoli dzieciom w przyszłości świadomie i odpowiedzialnie przyjmować swoją wiarę, wyznawać ją, a następnie przekazywać. Ponadto rodzice powinni przygotować dzieci do formacji odbywającej się poza domem. Przykładem jest przygotowywanie dzieci do katechezy szkolnej i pozaszkolnej oraz do dalszej formacji apostołskiej we wspólnocie Kościoła (por. CT 68).

Rodzina jest pierwszą, lecz nie jedyną instytucją formującą. Dlatego rodziny, mają za zadanie przygotowanie dzieci do życia chrześcijańskiego i apostołskiego we współpracy z innymi osobami, wspólnotami i instytucjami. Przede wszystkim powinny one współpracować z innymi rodzinami, aby nieść sobie wzajemną pomoc oraz jednoczyć siły dla wzmocnienia skuteczności oddziaływania formacyjnego. Rodziny skupiające się wokół tej idei powinny tworzyć właściwy

klimat sprzyjający pielęgnowaniu i przekazywaniu chrześcijańskiego sposobu życia.⁹

Dla osiągnięcia tych samych celów rodziny powinny podejmować współpracę wychowawczą ze wspólnotami chrześcijańskimi i różnego rodzaju grupami formacyjnymi. Taka współpraca stwarza możliwość doświadczania przez dzieci powszechności i uniwersalności Kościoła oraz skorygowania i ubogacania swoich własnych doświadczeń religijnych i apostołskich. Z podobnych względów rodzice powinni współpracować z duszpasterzami i katechetami (FC 40).¹⁰

Powinnością rodziców jest też podejmowanie współpracy wychowawczej ze szkołą. Jak naucza Papież, rodzice mają prawo oczekiwać, że będzie ona wspomagać zabiegi wychowawcze uznając ich pierwszeństwo w wychowaniu. Szkoła także powinna szanować wiarę rodziców i ich dążenie do osiągnięcia dojrzałości chrześcijańskiej dzieci. W przeciwnym razie rodzicom przysługuje prawo i obowiązek pomóc dzieciom i młodzieży w skuteczny sposób w osiągnięciu dojrzałości apostołskiej (FC 40).

Szkoła jest ważnym środowiskiem formującym. Szkoły publiczne i tak zwane bezwyznaniowe mogą przyczynić się do chrześcijańskiego wychowania dzieci i młodzieży, jeżeli uszanują prawo rodziców do decydowania o wierze i światopoglądzie swoich dzieci. Bardziej jednak przyczynią się do ich chrześcijańskiej formacji, jeżeli będą współpracować z rodzicami, na przykład poprzez umożliwienie katechizacji na jej terenie, albo gdy tak zostaną ułożone plany zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych, aby umożliwić dzieciom i młodzieży katechezę lub inne zajęcia formacyjne przy parafii (CT 69). Obowiązek natomiast chrześcijańskiego wychowania i formacji apostołskiej spoczywa na szkołach katolickich. Wychowanie katolickie należy rozumieć jako głoszenie Chrystusa i pomoc innym w kształtowaniu Chrystusa w ich życiu.¹¹ Obowiązkiem szkół katolickich jest, obok nauczania na najwyższym poziomie przedmiotów świeckich, formacja chrześcijańska. Jej cechą charakterystyczną jest wprowadzanie wychowania religijnego w całe przygotowanie wychowanków. Szanując ich wolność sumienia, powinny dawać taką formację, która dostosowana jest do różnorodnych warunków życia uczniów. Powinna jednak wpajać im przeświadczenie, że Bóg ich wzywa, aby Mu służyli w duchu, prawdzie i miłości (CT 69).

Przenikanie wartości religijnych w szkołach katolickich następuje w wyniku metodycznego kształcenia przekazywania wartości religijnych, jak również przez wdrażanie wychowanków w życie modlitewne i liturgiczne. Przede wszystkim jednak dokonuje się ono poprzez klimat wiary kształtowany przez nauczycieli i wychowawców. Ich osobista postawa oraz świadectwo chrześcijańskiego życia i posługiwania są najskuteczniejszym sposobem prowadzenia dzieci i młodzieży do osobo-

⁹ Tenże, Przemówienie „Niech rodziny ewangelizują rodziny” (Rzym 3. 01. 1991), OsRomPol 12:1991 nr 1, s. 31.

¹⁰ J. Stroba, *Współpraca katechetów z rodzicami i jej miejsce we współczesnym Kościele*, „Katecheta” 34:1990 nr 4, s. 193-197.

¹¹ Jan Paweł II, Przemówienie do nauczycieli i studentów (Glasgow 1. 06. 1982), OsRomPol 3:1982 nr 10, s. 29.

wego Boga. Spotkanie z Nim zaowocuje w konsekwencji otwartością na świat i postawą apostołską.¹²

Podobną rolę formacyjną pełnią katolickie uniwersytety. Ich znaczenie jest szczególnie ważne w obecnych czasach, w których dokonuje się wiele przemian kulturowych i społecznych. Katolickie uniwersytety są ośrodkami studiów i doświadczeń, w których odbywa się poszukiwanie i odkrywanie prawdy w kontekście wiary. Dlatego też uczelnie te służą przyswajaniu i dojrzewaniu myśli i ducha chrześcijańskiego. Służą one także Kościołowi dostarczając dobrze przygotowanych pracowników, rozumiejących zagadnienia teologiczne i społeczne. Ich praca naukowa i fachowość są źródłem szerzenia myśli katolickiej i wszczepiania jej w kulturę (ChL 62). Katolickie uniwersytety pozwalają też Kościołowi być obecnym w społeczeństwie. Stanowią one „publiczne forum dyskusji”, poprzez które można rozpowszechniać „chrześcijańskie poglądy na temat człowieka, rodziny, pracy, gospodarki, społeczeństwa, polityki, stosunków międzynarodowych, środowiska naturalnego” (EA 103). Są przy tym miejscem, w którym uczy się tolerancji, oddając głos innym i okazując im szacunek.

Stosunkowo nowym środowiskiem formacji apostołskiej są ruchy i stowarzyszenia świeckich. We wspólnotach, stanowiących ich strukturę, katolicy świeccy zaznajamiają się z autentycznym i żywym świadectwem zapału apostołskiego. Tam spotykają oni ludzi, którzy nie rezygnując z codziennych obowiązków wynikających z powołania, poświęcają wiele sił dla realizacji misyjnego posłannictwa Kościoła.¹³ Włączeni w taką wspólnotę odkrywają możliwość integracji z innymi, sobie podobnymi, mającymi już doświadczenie apostołskie.¹⁴ Wewnątrz wspólnoty ruchu zdobywają też niezbędną formację doktrynalną i duchową.¹⁵ Tam też uzupełniają wiadomości religijne oraz dostrzegają rolę Słowa Bożego w życiu chrześcijańskim i apostołskim. Ten aspekt formacji obejmuje również szacunek dla Magisterium Kościoła.¹⁶

Wspólnota osób stwarza właściwe warunki do wdrażania w życie modlitewne i liturgiczne. Z niej ludzie świeccy czerpią siłę do prowadzenia apostołstwa.¹⁷ Tam również świeccy mogą rozwijać świadomość eklezyjalną i doświadczać powszechności Kościoła. Mogą się tam przekonać, że apostołstwo nie jest ich sprawą indywidualną, lecz jako włączeni w Kościół, wypełniają swoje posłannictwo pod prze-

¹² Tenże, Przemówienie „Sprawa chrześcijańskiego wychowania młodzieży” (Rzym 28. 06. 1984), OsRomPol 5:1984 nr 6, s. 14.

¹³ M. Cogiel, *Formacja katechetów poprzez oazy rekolekcyjne Ruchu „Światło-Życie”*, HD 59:1990 nr 1-2, s. 36-40.

¹⁴ Jan Paweł II, Przemówienie „Wędrowni głosiciele Ewangelii” (Rzym 17. 01. 1994), OsRomPol 15:1994 nr 4, s. 20-21.

¹⁵ E. Weron, *Modele pobożności maryjnej współczesnych ruchów odnowy*, CTh 63:1993 f. 3, s. 131.

¹⁶ Jan Paweł II, Przemówienie „Bądźcie wierni Duchowi Świętemu, Kościołowi i jego Magisterium” (Rzym 14. 03. 1992), OsRomPol 13:1992 nr 7, s. 37-38.

¹⁷ Tenże, Przemówienie „Wezwani” (Rzym 27. 03. 1988), OsRomPol 9:1988 nr 3-4, s. 9.

wodnictwem biskupów i we wspólnocie z nimi.¹⁸ Ponadto we wspólnotach tych ludzie świeccy mają możliwość rozwoju formacji otrzymanej w innych miejscach i środowiskach (ChL 62).

Mimo wielorakiego zaangażowania można mówić o niewystarczalności tych środowisk formacyjnych we współczesnym świecie, który charakteryzuje się wielością i głębokością przemian. Z tego też względu na uwagę zasługuje postulat, aby każdy chrześcijanin miał świadomość, że jest wezwany do formowania świeckich. Aby działalność formacyjna katolików była owocniejsza, postulowane jest tworzenie „środowisk wychowawczych”, które skupiałyby ludzi różnych stanów i zawodów, aby wspólnie mogli oni oddziaływać na laikat, zwłaszcza na dzieci i młodzież. Środowiska te nie miałyby charakteru formalnego, lecz tworzyłyby pewne lobby, a nawet grupy nacisku, tak, aby mogły tworzyć klimat właściwy chrześcijańskiemu wychowaniu. Widoczna jest tu potrzeba tworzenia ośrodków formacyjnych i ośrodków odnowy duchowej, które byłyby miejscami regeneracji i pogłębiania potencjału apostołskiego katolików świeckich (ChL 62-63).

Jak wynika z powyższych rozważań, pierwszoplanowa rola w formacji apostołskiej laikatu przysługuje samemu Bogu. Jako Ojciec jest On opiekunem i pierwszym wychowawcą laikatu. Jezus Chrystus nauczał ludzi podczas swojej ziemskiej działalności, a obecnie formuje chrześcijan przez swoje Słowo i sakramenty. Duch Święty towarzyszy procesowi formacji wlewając w serca i umysły, zarówno formowanych, jak i formujących, potrzebne ku temu pomoce.

Dzieło formacji, zapoczątkowane przez Chrystusa na ziemi, kontynuowane jest przez założony przez Niego Kościół. Będąc wierny swemu powołaniu, Kościół prowadzi je na całym świecie. Posługuje się przy tym wszystkimi swoimi dziełmi: duchowieństwem, zakonnikami i samymi świeckimi. Kierowniczą rolę posiadają duchowni; oni też dźwigają największą odpowiedzialność za to dzieło. Wspierać ich mają osoby konsekrowane, które poprzez świadectwo życia poświęconego Bogu wskazywać mają świeckim na konieczność i sposoby służenia Mu przez oddanie się dziełu apostołstwa. Ważną rolę w formacji apostołskiej odgrywają sami świeccy, których we wspólnocie Kościoła jest najwięcej, a ich życiu towarzyszy najwięcej okoliczności sprzyjających wychowaniu do apostołstwa. W naturalny sposób największymi możliwościami obdarowana jest rodzina. Ona też dźwiga na sobie ciężar najliczniejszych i najpoważniejszych zadań formacyjnych. Współpracować powinna ona z innymi osobami i środowiskami wychowawczymi, ponieważ we współczesnym świecie nie jest ona samowystarczalna w tym względzie.

W formacji apostołskiej katolików świeckich należy upatrywać fundament ich apostołskiej działalności. Od uświadomienia własnego powołania i należytego przygotowania zależy bowiem skuteczna jego realizacja. Laikat musi być świadomy swojej tożsamości i posłannictwa. Bóg mianowicie powołuje go do świata. Świat ten staje się dla świeckich polem, a jednocześnie narzędziem realizacji jego powołania. Wynikający stąd „świecki charakter laikatu” stanowi jego wyróżnik spośród innych stanów Kościoła oraz decyduje o ich pozycji we wspólnocie eklezjalnej, a także

¹⁸ Tenże, Przemówienie „Wszczepieni w Kościół” (Rzym 7. 05. 1981), OsRomPol 2:1981 nr 5, s. 14.

wyciska specyficzne znamię na sposobie realizacji przez nich świętości, czyli decyduje o ich własnej duchowości. Świeccy mają zatem swój własny, odmienny od innych stanów, sposób przeżywania godności chrześcijańskiej. Ich zaś eklezjalna posługa polega na przypominaniu duchownym i zakonnikom o znaczeniu rzeczywistości ziemskich i doczesnych w zbawczym planie Boga. Na podobieństwo Chrystusa - Słowa Wcielonego, poprzez świeckich dokonuje się, niejako od wewnątrz, wcielanie chrześcijaństwa w świat.

Działalność formacyjną prowadzi przede wszystkim sam Bóg, który nieustannie powołuje, gromadzi i uświęca ludzi świeckich. Posługuje się przy tym Kościołem, który jest wspólnotą formującą. Kościół powszechny swoje zadania realizuje poprzez Kościoły partykularne, konkretyzując dzieło formacji przez parafie. Posługuje się przy tym wszystkimi swoimi stanami, czyli duchowieństwem, zakonnikami i samymi świeckimi. Wszyscy bowiem chrześcijanie są odpowiedzialni za formację apostołską laikatu.